

vsakokratni krajevni župniki, ki so nadaljevali Bilčevo delo, drugo so dodali uredniki. Ta zvezek se začne s kratkim popisom trnovskih župnikov in zajetnim seznamom kaplanov v župniji po letu 1700, dodana so še imena duhovnikov, ki so oskrbovali duhovniji Harije in Postojna, ter seznam duhovnikov, ki so v trnovski župniji delovali od leta 1929 dalje.

Vnema za zbiranje gradiva za zgodovino domačega kraja nasploh in še posebej župnije je bila izraz Bilčeve tesne povezanosti s krajem in z ljudmi, zanimanja za njihovo preteklost in želje, da bi prihodnjim rodovom ohranil zapis preteklih časov in del. Vsebina zapisov zato presega okvir naslova in je vir za celotno krajevno zgodovino. Zavzeta skupina članov župnijske skupnosti v Ilirski Bistrici, ki za svoje delo zasluži priznanje, pa se je potrudila, da je rokopis prepisala, ohranila izvirni čar jezika, vnesla le manjše pravopisne popravke in kronološko uredila dodatek. Tiskana oblika kronike je izšla leta 2022, ob 750-letnici prve znane omembe župnije.

Objava vsebuje tudi nekatera krajša spremna besedila. O sporočilu kronike trnovske fare in o pomenu zbiranja zgodovinskega gradiva nasploh spregovori v uvodu dr. Rafko Valenčič, ki v župnijski kroniki (*liber memorabilium*) vidi »pomemben zgodovinski dokument za krajevno zgodovino, skupaj z drugimi zgodovinskimi viri, pa tudi za širše področje« (str. 8) in pri pastoralnem delu »nepogrešljiv vir za poznavanje preteklosti župnije, razumevanje sedanjega stanja in pastoralnega načrtovanja« (prav tam). Martina Petek Gojak je na koncu knjige dodala predstavitev pisca kronike Janeza Bilca. Slikovna priloga dopolnjuje besedila in pokaže na najstarejše slikovne spomine kraja, ljudi v njem (tudi avtorja kronike J. Bilca in ustanovitelja zavoda šolskih sester de Notre Dame Ivano in Ivana Valenčiča) in nekatere značilne pomnike krajevne zgodovine. Kot bistveni del objave so obsežne opombe, ki dodatno in izvirno razlagajo zapise v kroniki ali manj znane izraze (za prevode latinskih izrazov in besedil je poskrbel Bogomir Trošt).

Bogdan Kolar

Vlasta Beltram: Svet med Snežnikom in Slavnikom med drugo svetovno vojno. Koper: Pokrajinski arhiv, 2021, 2 zvezka, 320 + 318 strani.

Leta 2021 je Pokrajinski arhiv Koper izdal monografijo Vlaste Beltram, v katerem je avtorica preučevala zgodovino nekdanjega brkinskega okrožja med drugo svetovno vojno. Monografija je izšla v dveh knjigah: prva nosi (pod)naslov *Narodnoosvobodilno in*

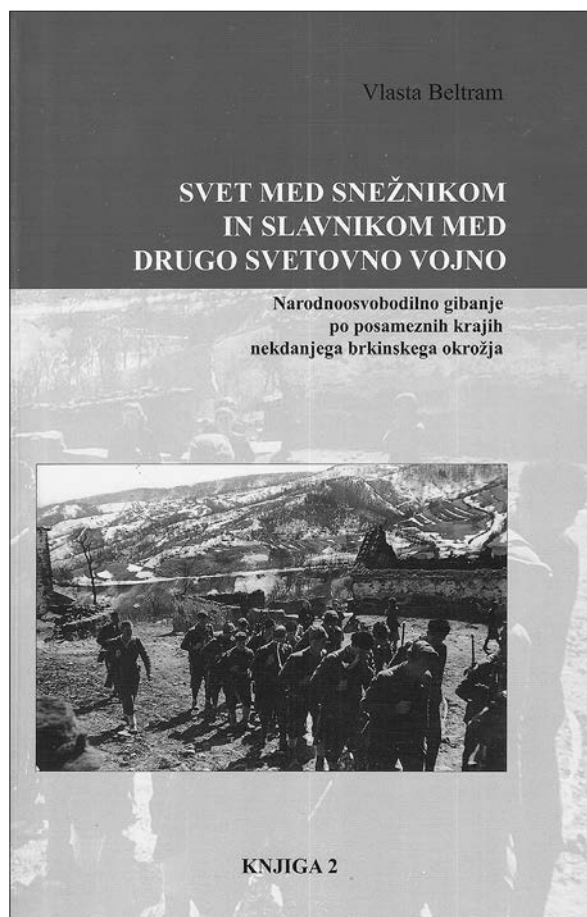
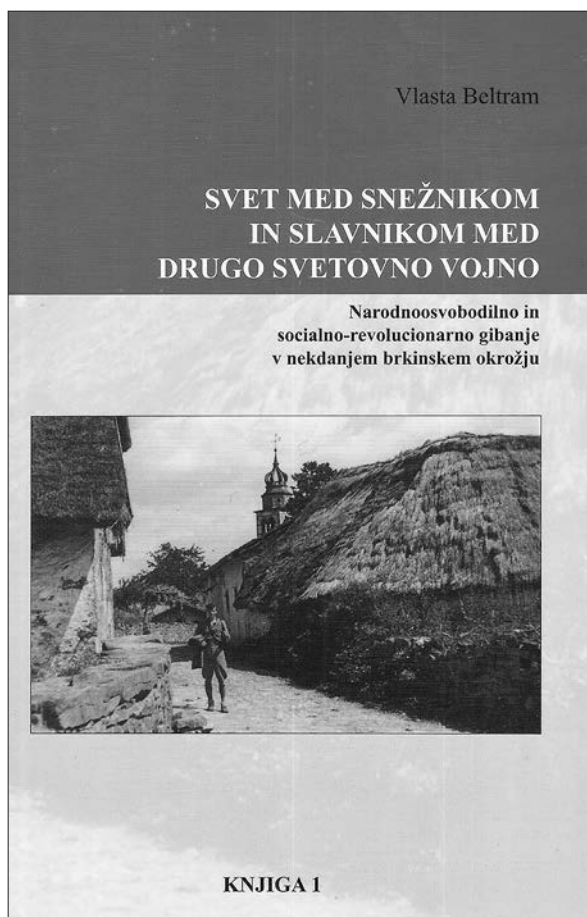
socialno-revolucionarno gibanje v nekdanjem brkinskem okrožju in druga *Narodnoosvobodilno gibanje po posameznih krajih nekdanjega brkinskega okrožja*.

Pričujoča monografija je znanstveno obdelala nekdanje brkinsko okrožje, ki v dosedanjem zgodovinsko širšega območja Primorske in Istre ni bilo deležno celovite analize. Kot brkinsko okrožje, ki je obstajalo samo v obdobju med 20. decembrom 1943 in avgustom 1944, avtorica obravnava ozemlje, ki je segalo »od nekdanje jugoslovansko-italijanske meje v občini Ilirska Bistrica do današnje slovensko-italijanske meje v občini Hrpelje-Kozina, na severu do Košanske in Zgornje Pivške doline, na jugu pa do današnje slovensko-hrvaške meje in koprskih občine«, pri čemer je okrožje dejansko segalo vse »do Bazovice in zajelo še tri vasi na hrvaški strani«.

V prvem poglavju prve knjige je avtorica celovito pregledala in analizirala medvojno dogajanje na dotičnem območju, od konca aprilske vojne leta 1941 pa vse do konca druge svetovne vojne maja 1945. Pri tem je navedla različne organizacijske (teritorialno-upravne) enote in njihove reorganizacije, ki so bile izvedene v sklopu narodnoosvobodilnega gibanja (NOG) oziroma Osvobodilne fronte (OF) v času vojne, ter to dopolnila s pregledom podrejenih organizacij, ki so tu delovale. Med predstavljenimi organizacijami so tako Komunistična partija Slovenije, terenski odbori OF, Slovenska protifašistična ženska zveza, Zveza slovenske mladine in Narodna zaščita. Na koncu poglavja se avtorica posveti vzponu partizanske prisotnosti na tem območju po italijanski kapitulaciji septembra 1943 in prihodu nemškega okupatorja.

Drugo poglavje je posvečeno pregledu različnih dejavnosti NOG v tem okrožju: gospodarska in finančna dejavnosti, šolstvo in kultura, agitacija in propaganda, Narodna zaščita, zdravstvo ter Komisija za ugotovitev zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev. Sledi poglavje, v katerem je natančno identificirano vojno nasilje, usmerjeno proti lokalnemu prebivalstvu. V samostojnih podpoglavjih avtorica obravnava tako italijanske in nemške vojne zločine kot tudi vojne žrtve, ki so jih povzročile zavezniške sile (preko letalskih napadov) in partizani. V okviru tega je avtorica priložila še nekaj krajših pričevanj o omenjenih medvojnih dogodkih.

Za zgodovinarje in lokalno prebivalstvo je posebej dobrodošlo naslednje poglavje, saj je v njem avtorica objavila seznam žrtev druge svetovne vojne. Seznam je tako razdeljen na popise padlih in umrlih v vojaških formacijah (NOG, drugih odporniških formacijah v tujini, ameriških oboroženih silah, italijanski kraljevi vojski, fašističnih in kolaborantskih formacijah) ter popise civilnih in vojaških žrtev (obsojeni na smrt, umrli v zaporih in taboriščih, ubiti v Sloveniji s strani okupatorja in NOG, žrtve zavezniških letalskih napadov). Dodan je tudi seznam oseb, ki so se smrtno ponesrečile zaradi uporabe vojaške

oborožitve; v večini primerov gre za otroke, ki so aktivirali eksplozivna telesa (ročne bombe), osebe, ki so umrle po vojni zaradi posledic medvojnih dogodkov (dolgotrajne bolezni, telesni naporitn.). Dodan je tudi krajši seznam pogrešanih oziroma izginulih oseb. Seznami ne zajemajo le osebnih imen, ampak so dopolnjeni tudi s konspirativnimi imeni (če so obstajala) ter krajšimi osebnimi podatki (rojstvo, smrt, okoliščine smrti).

Statična analiza žrtev druge svetovne vojne v brkinskem okrožju tako pokaže, da je bilo največ žrtev članov NOG (502), sledijo civilne žrtve okupatorjev (247), umrli v zaporih in taboriščih (191), padli v italijanskih formacijah (114), žrtve NOG (95) ter žrtve zaradi letalskih napadov, vojnega materiala in posledic vojne (skupaj 92). Sedem oseb je padlo oziroma umrlo v drugih oboroženih silah (odporniška gibanja, zavezniška vojska, domobranci), devet oseb pa je bilo obsojenih na smrt s strani Posebnega in vojaškega sodišča. Na koncu prve knjige sledijo še biogrami vidnejših aktivistov OF z opisom njihovega medvojnega delovanja.

Medtem ko je prva knjiga namenjena celovitemu pregledu medvojnih dogodkov na območju celotnega brkinskega okrožja, pa je druga knjiga posvečena posameznim naseljem v sklopu omenjenega okrožja. Vsako naselje je opisano po naslednjem principu:

krajši opis naselja in medvojnih dogodkov, število prebivalcev in naseljenih hiš, vključitev naselja v teritorialno-upravne enote NOG/OF, prvi prihod partizanov v naselje, organizatorji NOG v naselju, prvi domačini v NOG (pred italijansko kapitulacijo), prvi domačini v partizanskih vrstah, pregled upravnopolitičnih organizacij NOG/OF v naselju (vključno s popisom članstva oz. vodilnih ljudi), izvedba volitev v krajevni narodnoosvobodilni odbor (KNOO), delovanje partizanskih šol, delovanje partizanskih enot v naselju in/ali okolici, aktivnosti NOG v naselju in/ali okolici, pregled (drugih) pomembnih dogodkov, prisotnost sovražnikovih postojank ali enot, vojno nasilje (požigi), domačini kot pripadniki različnih (para)vojaških formacij, domačini kot vojne žrtve ter datum, kdaj je bilo naselje osvobojeno. Posamezne predstavitve naselij so opremljene tudi s slikovnim materialom, tako medvojnim kot sodobnim.

Prav druga knjiga prinaša presežno vrednost dotične monografije na podlagi dolgotrajnega historičnega raziskovanja avtorice, ki je s pregledom različnih virov zbrala, uredila in oblikovala pregled medvojnih dogodkov na mikro nivoju, torej na ravni posameznih naselij. Uporabljeno arhivsko gradivo izhaja iz slovenskih arhivov (Pokrajinski arhiv Koper in Arhiv Republike Slovenije), medtem ko je literatura skoraj popolnoma slovenska, le nekaj posame-

znih knjig je iz Italije. Pri tem je očitna odsotnost tujega arhivskega gradiva (predvsem nemškega), hkrati pa nabor literature ne zajema vseh možnih virov za opis medvojnega dogajanja na tem območju, predvsem nemškega in srbskega izvora, kot tudi sodobnih del slovenskega zgodovinopisja.

Vseeno je dotična monografija dobrodošla obogatitev slovenskega (vojaškega in vojnega) zgodovinopisja druge svetovne vojne, hkrati pa predstavlja opomin, da veliko območij Slovenije še vedno čaka na podrobno zgodovinopisno raziskavo medvojnih dogodkov.

Klemen Kocjančič